

ցին **Արապեան**, իր կրթանուէր ձգտումներուն համար «շնորհք» պատուանուէր շահող **Սամպոյցցի Մկրտիչ Ամիրա**, Հնդկաստանի Հայ գաղութը շտարացունելու համար աղօթքի մամլերը յաճախ ապարանին յատկացունող շնորհալի քանանան **Շմառնեան**, աշխարհիս երեք մասերուն վրայ նայ տպարան կանգնող՝ մեղուազան Արեւշեցիին **Մուսուսեան Արաւսեան**, մեծամարտ եկեղեցականի դիւր կենցաղը՝ երբօրայի պէս տեղ մը՝ գրաշարական յոգնարեկ կեանքին նետ յօժարակամ փոխանակող **Համասանցի Շահնազար**, Սկիտարեւն Վասպուրական ու Տարօն՝ նայ մամուլը ջանախառնեան պէս պորտացունող երջանկալիշատակ **Խրիմեան Հայրիկ**, Պուլկարաց Գրիգոր Լուսաւորիչը՝ **Տիվիթեան Թաղէտ**, Տաճիկներուն կիսբեմակերը՝ **Միւսիկեան Թովհաննէս**, Բարիզի մէջ՝ Հայ շարժուն ասուերուն երկուական շէնք ու շնորհք տուող անգուգական **Արամեան Հանիկ**, **Տնտեսորցի Նդիա** որ քրքանայոց մէջ ազգասիրութեան նուրբ վառ պանելու համար իր երգարանը լոյս-աշխարհն անցնելու լոյս-աշխարհին մտաւ ՚ի դանդիտ, Բուրգերու երկիրը՝ Հայերեկ բոլորովին բախուր գիւղակ մը քաշուած՝ նայարեկը նրատարակող տարարկառ Ոսկերարեանն **Աւստանոյ**, և դեռ անվերջ շարք մը մին ու նոր գեմերու՝ որոնք Մայր-Հայրենիքին փարսախներով նեռու կամ մտաւ, անցնալին մէջ յանձն առին ամեն գրկանք և յոգնութիւն, Հայ Մամուլին բարիքները սարածելու և անով օգտակար քլլալու համար ազգին :

***

ՄԵՐ ՈՒՂՈՒՄԻՒՆԸ եղաւ բոլոր այդ անձերուն կատարած ձեռնարկները տրոնել ու խմբել գիրքիս այս «Երբորդ Մասին մէջ» ԵՐԿԻՐԻ ԵՆ ԹՈՒՆԱԿԱՆՆԵ ԿԱՐԳԱՆԻ : Չոր օրինակ, երբ տեսանք թէ Հայ Տպագրութիւնը ծնունդ է առած 1512 թուականին **Վեհեթիկ** մէջ, ԻՏԱԼԻԱՆ առաջին Գրիգոր բրիւնք մեր խմբումին և անոր **Վեհեթիկ**, **Բալիա**, **Հոսմ**, **Միլան**, **Լիվոնո** և **Ռասուա** քաղաքներուն մէջ տեղի ունեցած գաւազան նայ-օտար տրպարաններու գործունեութիւնները ժամանակագրական կարգաւ **միանունու** աւարտեցինք՝ մինչեւ մեր օրերը : — Ետպիպէն յետոյ կարգը **ԹՈՒՆԱԿԱՆՆԵ** կու գար, այսինքն անոր մայրաքաղաքին, սկիզբ առնելով 1567 թուականին : Եւ երբ **Կ. Պոլիս** (Բ. Գրիգոր) մինչեւ 1912 թուական պատկերացուցինք՝ կեդրոնին և արտարձաններուն մէջ Հայ Մամուլին դարեկ դար ետեւեկ ստած գործունեութեամբ, նարկ եղաւ անոր մերձակայ և նեռուար գաւառներն այ միասին առնել, այդ միեւնոյն Գրիգորն սակ քրացուցած քլլալու համար **Թուրքիայ բաժինը** : — Ծրագրուած այս ուղղութեան համեմատ, Թուրքիայէն անմիջապէս վերջ անցանք ԱՒՍՏՐԻԱ-ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ, վասն զի 1616 ին նոն կը նանդիպիւր **Ելլով** քաղաքին (**Լեւոպէլ**), որով այդ երկիրն ալ (Գ. Գրիգոր) դարձնալ մինչեւ մեր օրերը բերինք կապել **Լեւոպէլի**, **Թրիէսթի** և նուակ ուրեմն **Վիլհելմա** Միլիթարեանց դարեւոր ու սիրապետող տարարաններով : — Հանկն ոտառ մը **ՅԻՄԱՆԱ** (Գ. Գրիգոր) : չէ՞ մի որ 1633 ին կ'ունենանք **Բարիզը**՝ նայերեկ գիրքի մը նրատարակութեամբ, որով պետք եղաւ Ֆրանսան ալ իր քանի մը քաղաքներով ներկայացունել : — Եւ այսպէս, **միշտ սկզբնական թուականի եւ երկրի դասաւորման դրութեամբ**, շրջեցանք երկիրեկ երկիր, ամենուրեք որ Հայ Մամուլը ձեռնցած էր և նայ շարժուն ասուերը գործածութեան դրուած էին՝ կարճ կամ երկար տեսողութեամբ :

* * Գարեթե ու տարիներէ նեռն անձեռնացած նայ տպագրչներու կենսագրական գիծերը քաղելու համար ըստադրին և վաւերական աչիւր կը ներկայանան մեզ՝ իրենց դրոշմած գիրքերուն ետեւ գեներուած ՅԻՇԱՏԱԿԱՆՆԵՆԵՐը : Աստուցմէ՛ է որ ընթերցողը կ'իմանայ 1. Արո՛ւն **ԵՆԳԻՆԱ-ԿՈՒՐԵԱՆԸ** և կամ **ԱՐԵՎԱՆԸ** տպագրուիլը, 2. Փորձերը նայողին, տպարանապետին, գրաշարին և այլ օգնականներու անուանքը նեռ՝ ո՛ր տեղացի և որո՞նց գաւակ քլլալին, 3. Գործը գրուի նանելու համար քաշած նեղութիւնին, 4. Տարի և երբեմն ալ տեսողութիւն տպագրութեան, 5. Անունները կարողիկաներու կամ պատրիարքներու որոնց օրով լոյստ ետած են նոյն մատենաները, վերջապէս քիչ շատ ամեն ինչ որ կրնայ շանագրուել բանասերը : — Գիտելի է որ մեր մին տպագրիչներէն շատեր նարեկացիիի նանգունասոխա՛լ աւանդական խոնարանատուրեամբ մը ուզած են ինքզինքնին կոչել **մէլաուր**, **բազմամեղ** և **ամենեցուն ծառայ**, **անիմաստ**, **անպիտան**, **չնչիւն**, **տուայ** ևն. ևն. : Յետոյ, այս անտեղի ամականներուն իմաստը կարծես մեղմելու դիտումով՝ անոնք իրենց անուններուն կցած են երբեմն **դպիր**, երբեմն ալ **սիրացու** բառերը՝ համագոր «ուսումնասեր»ի, «ուսումնական»ի, քիչ շատ «կարդալ-գրել գիտցող»ի : — Այդ Յիշատակարաններուն մէջ Հայոց և Փրկչի թուականները նայ ասուերով նշանակուած են յաճախ .